

“BOSHLANG‘ICH MAKTAB BOLALARI UCHUN EKSPRESS NUTQ DIAGNOZI” O‘QISHDAGI QIYINCHILIKLAR TAHLILI

Ochilova Dилфуза Zayniddinovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Umumta'lim maktablari o‘quvchilarining ta'lim samaradorligi va sifatini oshirish uchun mavjud bo‘lishi mumkin bo‘lgan og‘zaki va yozma nutq kamchiliklarini o‘z vaqtida aniqlash, oldini olish va bartaraf etish talab etiladi. Ushbu baholashning maqsadi bolaning og‘zaki va yozma nutqining xususiyatlarini, nutq buzilishlarining tabiatini aniqlash, tavsiyalar berish va rivojlanish prognozini berishdir.

Baholash paytida bola bilan muloqotda ijobiy munosabatni saqlab qolish juda muhimdir. Nutq terapevtining nafaqat ota-onalarga, balki hamkasblariga qaratilgan har qanday sharhlari yoki baholari qat’iyan man etiladi.

Kalit so‘zlar: Nutq, artikulatsiya, lug‘at, fonematik, leksik, grammatik, disgrafiya, disortografiya, motorika, dinamik nutq, test.

«ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКА РЕЧИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА»: АНАЛИЗ ТРУДНОСТЕЙ В ОБУЧЕНИИ

Очилова Дилфуза Зайниддиновна

Университет информационных технологий и управления

Преподаватель кафедры педагогики

Аннотация: Для повышения эффективности и качества обучения учащихся средних школ необходимо своевременно выявлять, предотвращать и устранять возможные недостатки устной и письменной речи. Целью данного обследования является определение характеристик устной и письменной речи ребенка, характера речевых расстройств, выработка рекомендаций и прогнозирование дальнейшего развития. Очень важно поддерживать позитивный настрой в общении с ребенком во время обследования. Любые

комментарии или оценки логопеда, не только родителям, но и коллегам, строго запрещены.

Ключевые слова: Речь, артикуляция, словарный запас, фонема, лексика, грамматика, дисграфия, дизортография, моторика, динамическая речь, тест.

**“EXPRESS SPEECH DIAGNOSIS FOR PRIMARY SCHOOL CHILDREN”
ANALYSIS OF DIFFICULTIES IN LEARNING**

Ochilova Dilfuza Zayniddinovna

University of Information Technologies and Management

Teacher of the Department of Pedagogy

Abstract: In order to increase the efficiency and quality of education of students of secondary schools, it is necessary to timely identify, prevent and eliminate possible deficiencies in oral and written speech.

The purpose of this assessment is to determine the characteristics of the child's oral and written speech, the nature of speech disorders, give recommendations and give a prognosis for development. It is very important to maintain a positive attitude in communication with the child during the assessment. Any comments or assessments of the speech therapist, not only to parents, but also to colleagues, are strictly prohibited.

Keywords: Speech, articulation, vocabulary, phonemics, lexis, grammar, dysgraphia, dysorthography, motor skills, dynamic speech, test.

Talaffuz kamchiliklarining tabiatini fonemik jarayonlar, lug‘at va grammatik tuzilmaning rivojlanish darajasi bilan taqqoslash bizga og‘zaki nutq buzilishining umumiy manzarasida talaffuz kamchiliklarining rolini aniqlash imkonini beradi. Shunday qilib, agar talaffuz kamchiliklari faqat individual (yoki bir nechta) tovushlarning buzilgan talaffuzi sifatida namoyon bo‘lsa, unda aksariyat hollarda bu alohida fonetik nuqsonni ko‘rsatadi. Bu shuni anglatadiki, maktab yoshiga kelib, turli sabablarga ko‘ra, bola o‘zining artikulyatsion tuzilishini ona tilining fonetik tizimidagi ma'lum tovushlarning talaffuziga moslashtirishga ulgurmagan. Fonemik jarayonlarning rivojlanishi kechikmaydi; ularning asosida tovush tuzilmalarini tahlil

qilish va sintez qilishni o'zlashtirish uchun o'z-o'zidan paydo bo'ladigan shart-sharoitlar tezda rivojlanadi. Keyinchalik, bola yozish va o'qishni erkin o'zlashtiradi va butun o'quv dasturini to'liq o'zlashtiradi. [1,2].

Nutqni rivojlantirishni baholash quyidagi parametrlarga asoslanadi:

- ✓ artikulyatsion tizim va talaffuz
- ✓ lugʻat
- ✓ nutqning grammatik tuzilishi
- ✓ izchil nutq
- ✓ fonematik jarayonlarning rivojlanishi
- ✓ yozma tilning rivojlanishi.

Ogʻzaki nutq buzilishlarini tahlil qilish nutq faoliyatining tizimli tuzilishi nuqtai nazaridan va rivojlanish tamoyilini hisobga olgan holda koʻrib chiqilishi kerak.

Tekshiruv davomida lingvistik vositalarning rivojlanish darajasini aniqlash bizga quyidagilarni aniqlash imkonini beradi:

A) nutq nuqsoni yetilmagan talaffuz bilan cheklanganmi;

B) u nutqning butun tovush jihatiga (tovush talaffuzi va fonemik jarayonlar) taalluqlimi;

C) nuqson nutq tizimining asosiy tarkibiy qismlarini qamrab oladimi (nutqning tovush jihat va leksik va grammatik tuzilishi).

Talaffuzdagi kamchiliklar asosan turli soʻzlarni aralashtirish va almashtirish shaklida namoyon boʻladigan hollarda tashxis qoʻyish uchun boshqacha yondashuv qoʻllanilishi kerak.

Qarama-qarshi tovushlar (akustik va artikulyatsion xususiyatlarga asoslangan). Ushbu turdagi talaffuz buzilishi fonemik jarayonlarning rivojlanmaganligining koʻrsatkichi boʻlganligi sababli, bolalarda ularning rivojlanish darajasini aniqlash kerak. Bunday bolalarda soʻzlarning tovush tarkibini tahlil qilish va sintez qilish uchun oʻz-oʻzidan paydo boʻladigan shart-sharoitlar sekin va ma'lum qiyinchiliklar bilan rivojlanadi, bu esa savodxonlikni oʻrganishga va keyinchalik ona tilini umuman oʻzlashtirishga jiddiy toʻsqinlik qiladi.

Yozish jarayoni odatda ma'lum nutq va nutqdan tashqari funktsiyalarning yetarli darajada rivojlanishi asosida sodir bo'ladi: tovushlarning eshitish differentsiatsiyasi, ularning to'g'ri talaffuzi, lingvistik tahlil va sintez, nutqning leksik va grammatik jihatlarini rivojlantirish, vizual tahlil va sintez, shuningdek, fazoviy tasvirlar. Ushbu funktsiyalarning birortasida ham rivojlanmaganlik yozishni o'zlashtirish jarayonida buzilishga, disgrafiyaga olib kelishi mumkin. [3,4].

Disgrafiya (yozish buzilishi) oddiy maktab o'quvchilarida uchraydigan boshqa nutq buzilishlarining katta qismini tashkil qiladi. Bu o'quvchilarning ta'limning dastlabki bosqichlarida, keyinchalik esa ona tilining grammatikasiga savodxonlik rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Baholash jarayonida nafaqat bolaning hozirgi malakasini, balki mavjud qobiliyatlarini ham hisobga olish muhimdir.

Ba'zi o'qituvchilar disgrafik xatolarni o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlaridan kelib chiqadigan bema'nilik deb hisoblashadi: o'qituvchining tushuntirishlarini tinglay olmaslik, yozishda beparvolik, ishga beparvo munosabatda bo'lish va boshqalar. Aslida, bunday xatolar jiddiyroq sabablarga ko'ra yuzaga keladi: nutqning fonetik-fonemik va leksik-grammatik tizimining yetilmaganligi. Unli va undosh tovushlarning tushirib qolishi fonematik idrokning yetilmaganligi va unga bog'liq so'z tahlili va sintezi bilan bog'liq.

Fonematik idrokning yetilmaganligi o'quvchilarning o'z ona tilidagi fonemalarni ajrata olmasligiga olib keladi. Yozuvda bu harflarni chalkashtirish va almashtirish orqali ifodalanadi. Ba'zi o'quvchilar urg'uli unlilarni taniy olmaydilar va shuning uchun urg'usiz unlilarni aniqlashda va sinov so'zini tanlashda qiynalishadi, undoshlarni talaffuz qilish uchun sinov so'zini tanlashda xato qilishadi. To'g'ri test so'zini tanlagandan keyin ham, bola xato qiladi. Qoidalarni bilish ularga yordam bermaydi. Old qo'shimchalar, prefikslar va bog'lovchilarning imlosida ko'plab xatolar mavjud.

Leksik va grammatik nutq rivojlanishidagi kechikish agrammatizmga olib keladi. Yozuvda bu o'zini nutqning turli qismlarini noto'g'ri kelishish va boshqarish sifatida namoyon qiladi. O'quvchilar sifatlarni, fel bilan muvofiqlashtira olmaydilar:

ular fe'l + ot birikmalaridagi otlarning kelish shaklini noto'g'ri tanlaydilar, masalan: biz savat bilan bordik, chanada sayr qildik. Bolalar gaplarda intonatsiya va semantik muntazamlilikni his qilishmaydi, shuning uchun ular yozma ravishda gap chegaralarini to'g'ri belgilay olmaydilar. Natijada, ular gaplar oxirida nuqta va boshida bosh harflardan to'g'ri foydalanmaydilar.

Lug'at boyligining kamligi, o'z fikrlarini kengaytirilgan gaplarda ifoda eta olmaslik va sabab-oqibat munosabatlarini tushunmaslik o'quvchilarning keyinchalik ta'limda insho va hisobotlar yoza olmasliklariga olib keladi.

Logopedning asosiy vazifalaridan biri yozuv buzilishlarining asosiy sabablarini to'g'ri aniqlashdir, chunki bu tuzatish ishlarining usullari va davomiyligini belgilaydi. Aniqlangan barcha yozuv xatolarini diqqat bilan tahlil qilish kerak.

Shuningdek, haqiqiy disgrafiyaning nutqning rivojlanmaganligi sababli emas, balki turli omillar tufayli kelib chiqqan noto'g'ri yozuvdan ajratish kerak. Bu omillarga quyidagilar kiradi: rus tili o'quv dasturini yetarli darajada o'zlashtirmaslik, pedagogik e'tiborsizlik va ikki tillilikning ta'siri.

Turli xil yozma ishlardagi xatolarni o'rganish kerak: nusxa ko'chirish, diktantdan yozish va ijodiy yozish.

Bugungi kunga qadar bolada disgrafiyaning qaysi yoshda yoki maktab bosqichida aniqlash mumkinligi, shuningdek, buzilish darajasi qanday bo'lishi borasida yakdil fikr mavjud emas. Shuning uchun, "yozishni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar" va "disgrafiya" tushunchalarini farqlash, maktab bosqichida, yozish "texnikasi"ni o'zlashtirish to'liq deb hisoblanganda, bolaning yozish jarayonidagi doimiy buzilish sifatida tushuniladi, bu ko'proq mos keladi. S.F. Ivanenko (1984) tomonidan taklif qilingan nuqsonning rivojlanishi nuqtai nazaridan farqlash disgrafiyaning tashxislash uchun juda muhimdir. Muallif bolalarning yoshi, savodxonlikni o'rganish bosqichi, buzilishlarning og'irligi va ularning namoyon bo'lish xususiyatlariga asoslanib, quyidagi to'rtta yozish buzilishlari guruhini aniqladi.

1. Yozishni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar.

Ko'rsatkichlar: alifbo harflarini noaniq bilish; tovushlarni harflarga va aksincha, bosma grafemalarni yozma grafemalarga tarjima qilishda qiyinchiliklar; tovush-harf tahlili va sintezida qiyinchiliklar; aniq o'rganilgan bosma belgilar bilan alohida bo'g'inlarni o'qish; alohida harflarni diktantdan yozish. O'quv yilining birinchi semestrda tashxis qo'yilgan.

2. Yozish jarayonining rivojlanishidagi buzilishlar.

Ko'rsatkichlar: turli xususiyatlarga qarab yozma va bosma harflarning chalkashligi; Harflar ketma-ketligining semantik tuzilishini saqlab qolish va takrorlashda qiyinchilik; harflarni bo'g'inlarga birlashtirish va bo'g'inlarni so'zlarga birlashtirishda qiyinchilik; qo'lda yozilgan harflar yordamida bosma matndan nusxa ko'chirish allaqachon boshlangan, ammo mustaqil yozish hali ham rivojlanish bosqichida. Odatdagi yozuv xatolari: unlilarsiz so'zlarni yozish, bir nechta so'zlarni birlashtirish yoki ularni ajratish. Birinchi kursning ikkinchi semestrda va ikkinchi kursning boshida tashxis qo'yilgan.

3. Disgrafiya.

Ko'rsatkichlar: bir yoki bir nechta turdagi doimiy xatolar. Ikkinchi kursning ikkinchi semestrda tashxis qo'yilgan.

4. Disortografiya.

Ko'rsatkichlar: maktab o'quv dasturiga muvofiq yozma ravishda imlo qoidalarini qo'llay olmaslik, tegishli o'qish davriga muvofiq; yozma ishlarda ko'p sonli imlo xatolari. Uchinchi kursda tashxis qo'yilgan.

Baholash individual ravishda, an'anaviy formatda, dastur talablarini hisobga olgan holda o'tkaziladi. Diagnostika jarayoni 20-30 daqiqa davom etadi. Tekshiruv ma'lumotlari hisobot shakliga yozib qo'yiladi va yozma ish namunalari ilova qilinadi. Tekshiruv natijalari asosida nutq terapiyasi hisoboti beriladi, unda bolaning rivojlanishning ushbu bosqichidagi og'zaki va yozma nutqi tahlil qilinadi va nutqni tuzatish va rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. [5,6].

Boshlang'ich maktab o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini nutq terapiyasi bilan baholash.

1. Artikulyatsion apparatning anatomik tuzilishi.

Strukturaviy anomaliyalarning mavjudligi va tabiatiga e'tibor berib.

- lablar (qalin, ingichka, yoriq, chandiqlar)
- tishlar (siyrak, qiyshiq, kichik, jag' yoyidan tashqarida, tishlar yo'q)
- tishlash (prognatizm, nasl, ochiq lateral, ochiq old)
- qattiq tanglay (baland, tor, yassi, yoriq, qisqartirilgan)
- til (katta, kichik, qisqargan tilsimon bog'lam bilan)

Artikulyatsiya apparati tuzilishidagi og'ishlar vizual ravishda aniqlanadi, ya'ni nutq terapevti artikulyatsiya apparati qismlarini tashqi va ichki tomondan tekshiradi.

II. Nutq motorikasi.

Yuz mushaklarining holati.

Vazifalar:

- Qoshlarni ko'tarish ("ajablanib")
- Yonoqlarni shishirish ("semiz")
- Yonoqlarni chizish ("ozg'in")

Artikulyatsiya motorikasi holati (harakatni taqlid qilish):

lablar - "tabassum", "qulupnay".

til - keng, tor, yuqoriga-pastga, "mayatnik".

Quyidagi harakat parametrlariga e'tibor berib:

- harakatning mavjudligi yoki yo'qligi;
- ohang (normal taranglik, sustlik, haddan tashqari taranglik).
- harakat diapazoni (to'liq, to'liq emas)
- bir harakatdan ikkinchisiga o'tish qobiliyati.
- harakat almashtirishlari
- qo'shimcha va ortiqcha harakatlar (sinsenez)
- titroq, gipersalivatsiya, til uchining og'ishi mavjudligi.

III. Nafas olish va ovoz chiqarish funksiyasi.

Nutqsiz va nutqiy nafas olishning ravanligi, nutq chiqarish davomiyligi.

Ovoz xususiyatlari

- balandlik (normal, jim, haddan tashqari baland)
- burun ohangining mavjudligi yoki yo'qligi
- yaltiroq modulyatsiya (monotonlikning mavjudligi yoki yo'qligi)

IV. Dinamik nutq xususiyatlari (agar frazeologik nutq mavjud bo'lsa).

Temp (normal, tez, sekin)

Pauzalardan to'g'ri foydalanish.

Asosiy intonatsiya turlaridan foydalanish (hikoya, so'roq, buyruq)

V. So'zlarning talaffuzi va bo'g'in tuzilishi.

1. Nutq tovushining talaffuz buzilishining xususiyatini aniqlang: yo'qlik, almashtirish, chalkashlik, deduksiya, artikulyatsiya.

Tekshiruv metodologiyasi: Boladan nutq terapevtidan keyin so'zlar va iboralarni takrorlash so'raladi.

2. So'zning bo'g'in tuzilishini tekshirish.

Tajriba usuli: Boladan nutq logopedning so'zlarini aks ettirish so'raladi:

ayiq, o'rik, akvarium

eshik, xiyobon, namoyish

tramvay, dasturxon, chorraha

tuya, qaldirg'och, televizor

shakar idishi, cho'tka, yo'l harakati nazoratchisi

VI. Lug'atni rivojlantirish.

Faol lug'at

Maqsad: Faol lug'at doirasini aniqlash.

1. Mavzu lug'ati.

a) Rasmlardan obyektlarni nomlash: "Bu nima?"

Tavsiya etilgan materiallar:

Karam, daftar, sabzavotlar, ruchka, turp, kitob, cho'mich, likopcha, stakan, choynak, likopcha, qalam, chizg'ich, bog'cha, qovoqcha, o'simlik.

VII. Nutqning grammatik tuzilishi.

Maqsad: Soʻzlarning grammatik ma'nolariga asoslanib ma'nolarni farqlash qobiliyatini oʻrganish.

1. Soʻzlarning oʻzgarishi.

a) Otlarning nominativ birlik va koʻplikda ishlatilishi:

"Biri stol, agar koʻp boʻlsa, biz ularni stollar deymiz."

Tavsiya etilgan materiallar:

stol - ...stollar stul - ...stullar

quloq - ...quloqlar daraxt - ...daraxtlar

yeng - ...yenglar deraza - ...derazalar

ogʻiz - ...ogʻizlar peshona - ...peshonalar

b) Otlarning koʻplik shaklidan foydalanish.

"Nimaning koʻpi?"

uy - ...uylar mushukcha - ...mushukchalar

qoʻgʻirchoq - ...qoʻgʻirchoqlar qaragʻay daraxti - ...qaragʻaylar

qoʻngʻiz - ...qoʻngʻiz poya - ...poyalar

2. Soʻz yasalihi.

a) Kichiklashtiruvchi qoʻshimchali otlarning yasalihi.

"Mehr bilan ayting"

qoshiq - ...qoshiq

olma daraxti - ...olma daraxti

b) ● Otlardan nisbiy sifatlarining shakllanishi.

"U nimadan yasalgan?"

olxoʻri sharbati - ...

sabzi sharbati - ...

ipak koʻylak - ...

● Otlardan egalik sifatlarining shakllanishi. "Kimniki? Kimniki? Kimniki?"

Onaning sumkasi - Onaning sumkasi

Buvining sviteri - ...buvining sviteri

Sigirning boshi - ...sigirning boshi

Qushning tumshug‘i - ...qushning tumshug‘i

Xulosalarda agrammatizmlarning mavjudligi va tabiati ajralib turadi.

3. Mantiqiy va grammatik konstruksiyalarni tushunish.

Savollarga javob bering:

- Idishlarni onasining qizi yuvdi. Idishlarni kim yuvdi?
- O‘g‘il bolani qiz qutqardi. Kimni kim qutqardi?
- Ona qizining sviterini kiyib olgan. Kim svitersiz qoldi?
- Bolalar yomg‘ir to‘xtashi bilan o‘rmonga kirishdi. Ular yomg‘irdan oldin o‘rmonda bo‘lishganmi yoki keyinmi?

Bunday konstruksiyalarni tushunish tahlil qilinadi.

Xulosalarda bolaning murakkab syujetni tushunishini, hikoyaning izchilligi va mazmunlilikini, berilgan syujet uchun nom tanlash qobiliyatini, agrammatizmlarning mavjudligi va tabiatini, shuningdek, izchil nutq rivojlanish darajasini qayd eting.

IX. Fonemik jarayonlarning holati (Fonemik eshitish, tahlil, sintez).

1. Fonemik eshitish.

Maqsad: Eshitish qobiliyatini va berilgan ketma-ketlikda bo‘g‘inlarni qayta tiklash qobiliyatini sinab ko‘rish. Sinov metodologiyasi: Boladan quyidagi bo‘g‘in ketma-ketliklarini takrorlash so‘raladi:

pa – pa – ba

pa – ba – pa – pa

sa – sha – za – zha

sa – za – tsa – za

Vazifani ko‘rsatmalarga muvofiq bajarish qayd etiladi.

2. Til tahlili va sintezi;

Maqsad: Fonemik eshitishning rivojlanishini va so‘zlarning tovush tahlilini amalga oshirish qobiliyatini baholash.

a) Fonemik tahlil va sintez.

Rasmlardagi birinchi tovushlarga asoslanib so‘zga nom bering.

Kema, deraza, quyon, to‘q sariq: [k] + [a] + [z] + [a]

Qor odam, avtobus, qaychi, kit, igna: [s] + [a] + [n] + [k] + [i].

- Soʻzlardagi oxirgi tovushni nomlang:

koʻknori, qalam, barmoq

- Soʻzlardagi 2-tovushni nomlang:

laylak, uy, qoʻl.

b) boʻgʻin tahlili va sintezi.

- Soʻzlardagi boʻgʻinlar sonini aniqlang:

fil, devor, bolgʻa.

c) gap tuzilishini tahlil qilish

- Gapdagi soʻzlar sonini, ketma-ketligini va oʻrnini aniqlang.

Kuz keldi.

Kuzda koʻpincha yomgʻir yogʻadi.

Oʻrmondan katta savat bilan bir chol chiqdi.

Bolaning lingvistik tahlil va sintezni amalga oshirish qobiliyati qayd etiladi.

X. Yozish jarayonini oʻrganish.

Ish daftarlari va test daftarlardagi yozma ish tahlil qilinadi. Agar kerak boʻlsa, har qanday xatolarni aniqlash uchun xatni diktant (eshitish diktanti) bilan yozib qoʻyish mumkin.

2-sinf: "Yuring."

Mana katta oʻrmon. Oʻrmonning narigi tomonida daryo bor. Daryo yaqinida koʻplab gullar bor. Kapalak gulga qoʻndi. Laylo uni toʻr bilan ushladi. Feruza qoʻziqorin qidirmoqda. Ahmad va Salim chuvalchang topdilar. Temur chortan baliq tutdi.

3-sinf: "Kuz."

Kuz keldi. Sovuq shamol esa boshladi. Tez-tez yomgʻir yogʻmoqda. Ayvon yonida katta koʻlmaklar turibdi. Gulzordagi gullar soʻlib qoldi. Daraxtlardan barglar tushmoqda. Daryodagi suv qoraygan. Akmal va Artur oʻrmonga kirishdi. U yerda qoʻziqorin qidirmoqdalar.

4-sinf: "Kuz."

Tez-tez yomg'ir yog'moqda. Dalada shamol motam bilan uvillaydi. Kuzgi o'rmonda sezgir sukunat hukm surmoqda. Yiqilgan barglar so'lib qolgan. Faqat vaqti-vaqti bilan yalang'och shoxda kichik bayroqni topish mumkin. Bu oxirgi barg. Yer ustida g'amgin bulutlar suzib yuradi. Qor yog'ishga yaqin.

Xulosa larda biz yozish jarayonining mohiyatini, ya'ni bola so'zni fonetik jihatdan darhol to'g'ri yoza oladimi yoki talaffuz qila oladimi, tuzatishlar kiritadimi (chizib tashlaydimi, qayta o'qiydimi va yana tuzatadimi) yoki buni qila olmaydimi va xatolarni topishga urinmaydimi, deb ta'kidlaymiz. logoped boladagi kamchiliklarni aniqlab ish dastur rejasini to'g'ri yuritib olib borsa har bir o'quvchi chorak yakuniga qadar bartaraf etib boriladi bolalarda artikulatsion mashqlar chiroyli imloviy xatosiz yozish diktantlari olib borish mobaynida har bir o'quvchi rag'batlantirib borilsa erta bartaraf etish imkoni yuqori darajada bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Abdullaev, N. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq rivoji. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
2. Karimova, L. (2018). Pedagogik diagnostika metodlari. Toshkent: Fan.
3. Rasulova, D. (2021). Nutq ko'nikmalarini baholashning zamonaviy usullari. Pedagogika jurnal, (2), 34–45.
3. Ахутиной Т. V., Пылаевой N. M. – Neyropsixologik diagnostika va korreksiya boshlang'ich sinf o'quvchilarida, Moskva,
4. Власова Т. А., Лалаева R. I. – Logopediya: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik, Moskva: Akademiya, 2014.
5. Левина R. E. – Bolalarda nutq buzilishlarining psixologik-pedagogik klassifikatsiyasi, Moskva, 1999.
6. Мастюкова Е. М. – Maxsus pedagogika va psixologiya asoslari, Moskva, 2005.
- Селиверстов V. I. – Logopediya: Zamonaviy korrektsion metodlar, Sankt-Peterburg, 2018.
7. Ismatova S., Xamidova G. – Logopediya, Toshkent: O'qituvchi, 2017.

8.Ziyayeva M. A. – Bolalarda nutqiy buzilishlarni erta aniqlash va korreksiya, Toshkent, 2021.

9.Rasulov A. T. – Defektologiya asoslari, Toshkent, 2020.